

Trei decenii de la înființarea Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului*

*Florin Abraham***

Stimate domnule academician Marius Andruh,
vicepreședinte al Academiei Române,

Domnule președinte Emil Constantinescu,

Înaltpreașfinția Voastră Mihai Frățilă,

Preacuvioase Părinte Bogdan Tătaru-Cazaban,
Excelențele Voastre,

Doamnelor și domnilor membri ai Academiei
Române,

Doamnelor și domnilor,

În acest an, Institutul Național pentru Studiul
Totalitarismului (INST) împlinește trei decenii de
când doi oameni curajoși și inimoși, fostul deținut
politic Radu Ciuceanu și profesorul Octavian
Roske, au reușit să depășească obstacolele ad-
ministrative și politice, punându-i astfel bazele.

Nu dorințele vindicative ale unui fost deținut
politic au stat la temelia institutului, ci credința că
națiunea română trebuie să-și cunoască propriul
trecut, pentru a se putea vindeca de demonii aces-
tuia. Iar drept garanție a obiectivității cercetării
trecutului recent, INST s-a născut și a funcționat
ca un veritabil institut al Academiei Române.

Titlul instituției de cercetare transmite in-
formațiile esențiale privind caracterul său.
Atributul de „național” se referă deopotrivă la
faptul că instituția trebuia să cerceteze trecutul la
scara întregii țări, nu doar al unei regiuni sau
comunități, dar și la ideea că este construit pentru
a apăra identitatea statului-națiune, de a lucra în
folosul națiunii. Apartenența României la lumea
euroatlantică nu este percepută ca o amenințare
identitară, ci, dimpotrivă, ocazia astrală de a ne
dezvolta rapid și moderniza.

Conceptul de „totalitarism” nu a fost ales la
întâmplare, ci a fost adoptat fiindcă încapsulează
ideea similitudinii și echivalenței morale între
două ideologii și regimuri politice aparent antino-
mice: comunism *versus* fascism, stalinism *versus*
hitlerism. Cu toate că paradigma totalitară este
contestată în istoriografia internațională, concep-
tul a fost asumat de fondatorii institutului înainte
de toate prin valoarea lui de reper moral, în care
suferința Holocaustului și Gulagului nu se află în
con competiție, ci, păstrându-le unicitatea, cele două
orori sunt considerate denaturări inacceptabile ale
condiției ființelor umane.

După 1990 au fost fondate mai multe instituții,
publice și private, care au ca obiect de cercetare
istoria perioadei comuniste, însă INST este sin-
gura structură de acest fel a Academiei Române,
fiind construită exclusiv pe baze profesionale. În
regiunea noastră o astfel de structură mai există în
Cehia, unde Institutul de Istorie Contemporană al
Academiei de Științe reprezintă o instituție
esențială pentru istoriografia Europei Centrale.

Diferențierea INST față de alte instituții și
centre de cercetare s-a realizat prin realizarea unor
instrumente esențiale de cercetare. Din categoria
dicționarelor rămâne drept reper proiectul *Meca-
nisme represive în România 1945–1989. Dicționar biografic*, publicat în nouă volume în
perioada 2001–2011.

Însă cel mai important proiect de cercetare al
INST îl reprezintă, fără îndoială, *România
1945–1989. Enciclopedia regimului comunist* din
care au fost publicate până în prezent patru

*Alocuțiune rostită la sesiunea festivă dedicată împlinirii a trei decenii de la înființarea Institutului Național pentru Stu-
diul Totalitarismului (10 octombrie 2023, Aula Academiei Române)

**Dr., director al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului

volume din secțiunea „Represiunea” și un volum dedicat instituțiilor de partid, de stat, obștești și cooperatiste. Alte volume sunt în diverse stadii de pregătire editorială.

Periodicul științific al institutului, „Arhivele totalitarismului”, are o apariție neîntreruptă din 1993, în cadrul acestuia fiind publicate studii și articole originale, interdisciplinare, pe teme legate de originile și evoluțiile totalitarismului de dreapta și de stânga în România, în Europa și în lume. Colecția revistei „Arhivele totalitarismului” poate fi accesată integral în format electronic în bazele de date internaționale.

Institutul și-a creat centre de cercetare, structuri fără personalitate juridică, prin care abordează probleme de mare complexitate. Din 2007 funcționează, grație și efortului dr. Vasile Buga, Centrul de Studii Ruse și Sovietice „Florin Constantiniu”. Din anul 2022 a început să funcționeze în cadrul INST Centrul de Studiu al Ideologiilor Totalitare „Hannah Arendt”.

Bogata activitate de cercetare a fost în complementaritate cu dezvoltarea parteneriatelor cu instituții din țară și din străinătate, având drept rezultat organizarea de conferințe naționale și internaționale, schimbul de publicații și integrarea cercetărilor institutului în fluxul istoriografic principal. Iar drept dovadă, astăzi începem o foarte interesantă conferință internațională dedicată problemei migrației est-europene în Occident în perioada Războiului Rece. Partenerii noștri pentru conferința „The Light Comes from the West!” The Politics of Eastern European Migration during the Cold War ce se desfășoară la București în perioada 10–12 octombrie 2023 sunt Școala Națională de Studii Politice și Administrative și Rețeaua Europeană Memorie și Solidaritate.

Doamnelor și domnilor,

Momentul aniversar nu este în primul rând despre trecut, ci despre viitor.

Consecvenți ideii de respect față de oamenii care ne-au marcat existența, vă anunț că începând din acest an Institutul va acorda Premiul „Radu Ciuceanu” și Premiul „Octavian Roske” pentru lucrări istorice de valoare ale unor autori români.

Ne aflăm într-o perioadă în care, în numele „eficienței economice” și al „legăturii cu producția de bunuri materiale”, cercetarea funda-

mentală, dar în mod special cea umanistă, este marginalizată și subfinanțată. Se exprimă uneori opinia că „în secolul XXI nu mai este nevoie de istoriografie”. Profit de această ocazie pentru a contrazice public o astfel de aserțiune. Istoriografia este un instrument esențial al cunoașterii unor probleme ale prezentului. Motivațiile și dimensiunea ideologic-propagandistică a războiului din Ucraina nu pot fi înțelese dacă nu investigăm istoria celui de Al Doilea Război Mondial și a Uniunii Sovietice. La fel, solidaritatea lumii occidentale cu Ucraina este inspirată de argumentele pentru care englezii și mai apoi americanii s-au angajat în războiul împotriva lui Hitler.

În plus, o integrare europeană reușită se poate realiza nu prin abandonarea identității naționale, ci prin întărirea ei. În fapt, întreaga istorie modernă a României a fost orientată spre întărirea legăturilor cu Occidentul. Cunoașterea trecutului este astfel o precondiție a unui viitor de succes.

Personal, nu cunosc niciun exemplu de națiune puternică și prosperă care a abandonat cunoașterea trecutului propriu. Este vorba inclusiv de asumarea greșelilor trecutului, iar acest lucru nu se poate realiza dacă cercetarea istoriografică este marginalizată și subfinanțată.

În calitate de director, cred că INST are vocația de a deveni centrul de cercetare a istoriei contemporane a României, deoarece secolul XX este dominat de regimurile politice și ideologiile totalitare, iar după încheierea primului Război Rece în anul 1989, moștenirea totalitarismului a fost grea și dureroasă. În Noul Război Rece, perioadă în care ne aflăm, ideologiile totalitare nu mai sunt atât de proeminente precum în secolul XX, dar mecanismele de exercitare a puterii sunt inspirate de dictaturile veacului trecut.

Programele viitoare de cercetare ale INST trebuie să fie, în continuare, ample, fiind însă necesară adâncirea unor câmpuri de investigație, cu o deschidere mai mare către istoria socială și culturală și, în măsura posibilului, către istoria globală. Prin parteneriate cu institute din țară, Republica Moldova și alte țări europene, INST are potențialul de a se dezvolta în anii viitori, spre folosul principalilor săi beneficiari: cetățenii români interesați de cunoașterea istoriei naționale.

Înainte de a încheia, se cuvine să adresez mulțumiri, din partea mea și a colegilor din Institut.

Vă mulțumesc dumneavoastră, tuturor, pentru că v-ați rupt din timpul prețios pentru a fi astăzi alături de noi.

Vreau să-i evoc pe de o parte pe cei care au fost alături de institut, dar acum nu mai sunt printre noi. Aș menționa aici nume importante din istoria națională, precum Ioan Rațiu sau Radu Câmpeanu, academicienii Florin Constantiniu, Dan Berindei, Dinu C. Giurescu ori Răzvan Theodorescu, pentru a menționa doar câțiva membri ai consiliului nostru științific.

Adresez cele mai pioase mulțumiri bisericilor noastre naționale. Îi mulțumim Preafericitului Părinte Patriarh Daniel pentru mesajul plin de căldură și lumină. Îi sunt profund recunoscător Preasfinției Sale Mihai Frățilă pentru că a fost azi alături de noi, cu un mesaj plin de empatie. Le promit că istoria credincioșilor creștini, dar și a altor alte confesiuni și instituții ecleziastice vor fi în continuare în atenția cercetătorilor din cadrul INST.

Îi mulțumesc domnului vicepreședinte academician Marius Andruh, care, deși nu este istoric, este un pasionat de istorie și știu că sprijină cercetarea istoriografică. Domnul academician Andruh are o istorie personală legată de momente tragice din istoria României, despre care poate că într-o bună zi va vorbi mai mult.

Mulțumim conducerii Academiei Române, domnului președinte Ioan-Aurel Pop și domnilor vicepreședinți acad. Mircea Dumitru și acad. Nicolae-Victor Zamfir, domnului secretar general acad. Ioan Dumitrache, care au acordat un sprijin direct și prețios institutului, iar noi nu uităm momentul de acum doi ani în care a trebuit să părăsim sediul nostru din strada Arh. Grigore Cerchez, ca urmare a retrocedării către ceea ce justiția luminează numește „proprietari”, primind un nou spațiu pentru desfășurarea activității în Casa Oamenilor de Știință.

Aduc calde mulțumiri Secției de științe istorice și arheologie, vicepreședintelui acad. Victor Spinei, acad. Dorina Rusu, dr. Georgeta Filitti, prof. Vasile Pușcaș, prof. Ioan Bolovan și celorlalți membri. În mod cu totul special îi aduc mulțumiri doamnei Alina Bălan, care a găsit în permanență timp și energie pentru a ne ajuta.

Mulțumesc pentru cuvintele calde pline de empatie din partea domnului secretar de Stat Andrei Alexandru, domnului Dinu Zamfirescu, domnului director Gheorghe Cojocaru, care a venit de la Chișinău pentru a fi azi alături de noi. Îi mulțumesc prof. univ. dr. Ioan Scurtu, pentru tot ceea ce a făcut în și pentru INST.

Nu în ultimul rând doresc să mulțumesc Băncii Transilvania, pentru sprijinul constant arătat de-a lungul anilor, precum și pentru publicarea celui mai recent număr din revista „Arhivele totalitarismului”, împreună cu suplimentul aniversar.